

12. Залеський А.М. Говірки Київського Полісся // Київське Полісся: Етнолінгвістичне дослідження. – К.: Наук. думка, 1989. – С. 41-76.
 13. Мартынов В.В. Анализ по семантическим микросистемам и реконструкция праславянской лексики // *Этимология*. 1968. – М.: Наука, 1971. – С. 11-23.
 14. Мораховская О.Н. Критерии сопоставимости лексико-семантических групп в диалектном языке // *ОЛА. Материалы и исследования*. 1973. – М.: Наука, 1975. – С. 3-21.
 15. Неділько Д. Назви одягу і взуття в говірках Чернігівщини // *Структура і розвиток українських говорів на сучасному етапі Тези доповідей і повідомлень*. – Житомир, 1983. – С. 209-210.
 16. Пономар Л.Г. Назви одягу Західного Полісся – К., 1997. – 182 с.
 17. Русанівський В.М. Системна зумовленість розвитку лексики: На матеріалі слов'янських мов // *Слов'янське мовознавство. Доповіді*. – К., 1988. – С. 85-101.
 18. Соболева П.А. Моделирование словообразования // *Проблемы структурной лингвистики*. 1971. – М., 1972. – С. 165-212.
 19. Соколовская А.С. Полесские названия одежды и обуви // *Лексика Полесья. Материалы и исследования*. – М.: Наука, 1968. – С. 281-319.
 20. Шмелёв Д.Н. О третьем измерении лексики // *Русский язык в школе*. – 1971. – № 2. – С. 6-11.
 21. Шмелев Д.Н. Проблемы семантического анализа лексики (на материале русского языка). – М.: Наука, 1973. – 279 с.
- Список скорочень джерел*
- АОС Архангельский областной словарь. – Вып. I-X. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1980-1999.
- Аркушин Аркушин Г. Словник західнополіських говірок: У 2 т. – Луцьк: Вежа, 2000.
- Бірыла Бірыла М.В. З лексикі Чырвонаслабодчыны // *3 народнага слоўніка*. – Мінск, 1975. – С. 96-109.
- Будилович Будилович А. Первобытныя славяне в их языке, быте и понятиях по данным лексикальным Исследования в области лингвистической палеонтологии славян Антона Будиловича. – Ч. I. – Вып. 1-2. – К., 1878.
- Бялькевіч Бялькевіч І.К. Краёвы слоўнік усходняй Магілёўшчыны. – Мінск, 1970. – 512 с.
- Ващенко Ващенко В.С. Словник полтавських говорів. – Вип. 1. – Харків: Вид-во Харк. ун-ту, 1960. – 107 с.
- Веремійчик Веремійчик І.М. Короткий словник сільськогосподарської, побутової та ремісничої лексики // *Традиційні знаряддя праці, промисли і ремесла на Волині*. – Луцьк, 1995. – С. 118-216.
- Вештарт Вештарт Г.Ф. Матэрыялы да дыялектнага слоўніка // *Народнае слова*. – Мінск, 1976. – С. 58-64.
- Даль Даль В.И. Толковый словарь живого великорусского языка: В 4-х т. – СПб–М.: Издание т-ва М.О.Вольф, 1912.
- ДСБ Дыялектны слоўнік Брэстчыны. – Мінск: Навука і тэхніка, 1989. – 290 с.
- ДСЛ Янкава Т.С. Дыялектны слоўнік Лоеўшчыны. – Мінск: Навука і тэхніка, 1982. – 432 с.
- ЕСУМ Етимологічний словник української мови / За ред. О.С.Мельничука: В 7 т. – Т. 1-3. – К., 1982-1988.
- Євтушок Євтушок О.М. Вивчення говірок Рівненщини. – Рівне, 1997. – 164 с.
- Корзонюк Корзонюк М.М. Материалы до словника західноволинських говірок // *Українська діалектна лексика*. – К.: Наук. думка, 1987. – С. 62-267.
- Крамко Крамко І.І. Матчына слова // *Жывое народнае слова. Дыялекталагічны зборнік*. – Мінск: Навука і тэхніка, 1992. – С. 55-64.
- Крывіцкі Крывіцкі А.А. Рэгіянальная лексіка паўночнай Віцебшчыны // *Народная лексіка*. – Мінск: Навука і тэхніка, 1977. – С. 31-38.
- ЛАНП Назарова Т.В. Лінгвістичний атлас Нижньої Прип'яті. – К.: Наук. думка, 1985. – 136 с.
- Матейко Матейко К. Український народний одяг. Етнографічний словник. – К., 1996. – 195 с.
- ММГ-1 Матэрыялы для слоўніка мінска-маладзечанскіх гаворак. – Мінск: Навука і тэхніка, 1970. – 122 с.
- ММГ-2 Матэрыялы для слоўніка мінска-маладзечанскіх гаворак. – Мінск: Навука і тэхніка, 1974. – 118 с.
- НЛГ Народная лексіка Гомельшчыны ў фальклоры і мастацкай літэратуры. Слоўнік / Пад рэд. У.В.Анічэнкі. – Мінск, 1983. – 174 с.
- ПОС Псковский областной словарь с историческими данными. – Вып. 1-7. – Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1967-1987.
- СБГ Слоўнік беларускіх гаворак паўночна-заходняй Беларусі і яе пагранічча. – Т. 1-5. – Мінск: Навука і тэхніка, 1979-1986.
- Словник Гримашевич Г. Словник назв одягу та взуття середньополіських і суміжних говірок. – Житомир, 2002. – 184 с.
- СПГ Лисенко П.С. Словник поліських говорів. – К.: Наук. думка, 1974. – 260 с.
- СРНГ Словарь русских народных говоров / Под ред. Ф.П.Филина. – Т. 1-24. – М.–Л.: Наука, 1965-1989.
- СССП Лисенко П.С. Словник середнього і східного Полісся. – К.: Вид-во АН УРСР, 1961. – 72 с.
- СУМ Словник української мови. – Т. 1-11. – К.: Наук. думка, 1970-1980.
- ТС Тураўскі слоўнік / Склад. А.А.Крывіцкі, Г.А.Цыхун, І.Я.Яшкін. – Т. 1-5. – Мінск: Навука і тэхніка, 1982-1987.
- Цыхун-Цыхун Цыхун А.П., Цыхун Г.А. Са спецыяльнай лексікі Гродзеншчыны // *Народнае слова*. – Мінск: Навука і тэхніка, 1976. – С. 249-262.
- Яўсееў Яўсееў Рыгор. Маці казала так. . – Мінск: Навука і тэхніка, 1978. – 112 с.
- Яшчыкоўская Яшчыкоўская М.У. Лексіка гаворкі вёскі Зімовая Буда Мазырскага раёна // *3 народнага слоўніка*. – Мінск: Навука і тэхніка, 1975. – С. 162-166.

The article contains structural organization and analysis of semantic and polyfunctional lexemes from the thematic group of vocabulary of clothes of the middle Polissya dialect.

Key words: thematic group of vocabulary, lexico-semantic group, seme, lexeme, semantic structure of lexeme.

УДК 81'282
ББК 81.2Ук-3

Борис Коваленко

ДІАЛЕКТНА ОСНОВА ЖАРТІВЛИВИХ ПІСЕНЬ З ПОДІЛЛЯ

У статті охарактеризовано подільські діалектні риси, що виявляються у фольклорно-етнографічних записах. Зазначено, що в піснях виразні діалектні особливості нейтралізуються і спостерігається прагнення до високого стилю, близького до літературної мови

Ключові слова: діалектизм, варіантність, синкопа, апокопа, субституція.

Пісенна творчість українців дуже багата і різноманітна, і усі, хто подорожує Україною, звертають увагу на співучість нашого народу. Жанрово українські народні пісні поділяють на історичні, козацькі, календарно-обрядові, ліричні пісні: родинно-побутові, суспільно-побутові та ін. Але, як зазначають дослідники, одним із найпоширеніших народнопісенних жанрів є жартівлива пісня. У цих піснях гостро висміяні п'яниці й недотепи, гордовиті й норовисті, нероби й гульвіси. Жартівливі пісні віддзеркалюють самодостатню спроможність народу покепкувати з лінощів і зазнавства, з безпорадності та самолюбства, з жади до наживи, зі сварливості й недолугих залищань.

Народні пісенні жарты з Поділля – важливе джерело історичного вивчення говірок цього ареалу. Мова народної пісні виявилася найміцнішою,

найтривалішою ланкою української національної культури щодо її спадкоємності й наступності. Український фольклор, як істинно національна цінність, в умовах чужих режимів зазнав численних заборон і не міг бути представлений в усій своїй повноті на європейській культурній арені. Створений фантом націоналізму в радянській фольклористиці був постійною погрозою для інакомислячих, які прагнули проникнути в глибини своєї культури, народної творчості найдавніших часів [3, 28].

Поетичний стиль народної пісні в усіх народів відштовхується від виразних діалектизмів і прагне до високого стилю, близького до літературної мови. Наддіалектний характер української народнопісенної мови виявляється в тому, що виразні діалектні особливості нейтралізуються або спостерігається міграція слів з одного територіального різновиду мови в інший. Крім того, народнопісенна мова прагне до тривалого збереження елементів давньої літературної практики [5, 13]. Однією з ознак наддіалектності народної поезії є також застиглість епічних формул, архаїчність деяких зворотів. Причиною стирання діалектних особливостей народнопісенної мови був факт "переживання" народної пісні митцем, художником слова, який бачив народний твір на ширшому тлі літературної мови і часто продовжував його творення в нових варіантах [5, 15]. Мова народних творів, як відомо, помітно відрізняється від побутового мовлення виконавців (і, мабуть, укладачів) цих творів значно меншою кількістю діалектизмів, більшою загальнонародністю. Треба мати на увазі, що деякі говіркові явища у текстах народних пісень, на думку П.Є.Ткачука, є відбиттям не діалектної, а давньої літературної традиції [7].

Мета статті – з'ясувати, якою мірою відбилися говіркові явища в фольклорно-етнографічних записах з Поділля, здійснених у різні часи, зокрема у жартівливих піснях. Для аналізу використано матеріал збірника "Народні пісенні жарти з Поділля".

У говірках зміни звукового складу тих самих слів (морфем) за зовнішніми характеристиками дослідники зводять до двох основних різновидів, а саме: 1) субститутивні зміни окремого звука в тому самому звуковому оточенні й акцентуаційній парадигмі та метатеза; 2) зміни, що поєднуються з подовженням чи скороченням слова (поява протетичних і епентетичних звуків), а також афереза, синкопа, галлологія [4, 56].

У пісенному мовленні, як свідчать тексти пісень пропонованої збірки, певною мірою відбиваються як фонетичні та морфологічні, так і лексичні й синтаксичні риси подільських говірок. Так, незважаючи на фольклорну традицію нівеляції локальних фонетичних особливостей, досить помітним явищем є випадіння звука або групи звуків у середині слова у формах дієслова *хотіти* (синкопа). Це, як правило, спостерігається у найуживаніших словоформах: Я б на хаті сидів, Якби їсти не *хтіє*; Як ударив її другий раз, вона *хтіла* вмерти. Зарікався жінку бити до самої смерти; –Жінко моя, любко моя, кленовий листочок. Якби *хтіла* дати їсти, дала б в черепочок.

Тексти пісень відбивають у деяких словоформах і поширення губно-губного приголосного *в* на місці *л*: – Ой, *горівко* біла, біла, Як ти мені надоїла; Сидить мужик коло стола п'є мед і *горівку*, Оглянувся назад себе – побачив свою жінку; За що ж вона його біла – За мід, за *горівочку*.

Типовою для подільського говору є твердість приголосного [р]. Ця особливість певною мірою відбита у текстах жартівливих пісень, наприклад: Самогонка рубель двацять, а казюнка двацять п'ять, Як нап'юся – розганяю усіх з хати *понідрад*; Ой у саду, в садочку Скопаю я *градоочку*; Котилася бочечка і тачанка, А в неї горівонька-бурачанка; Ой є в мене на *подвіру* солома дрібненька, А до мене хлопці шлються – я ще молоденька.

Форми числівників називного-знахідного відмінків однини чоловічого роду з кореневим *е*, а не *и* органічно втворились із старовинних форм з кореневим *ь* (*оден, еден, іден < одьнь, едьнь*). Форми цього числівника з початковим *є* і його рефлексом *ї* (*едь->ід-*) поширені в багатьох південно-західних говорах, у тому числі і подільських, а також в пограничних з ними говірках південно-східного наріччя: Усі попи, усі дяки звикли на дурницю. Сповідав піп *еден* раз гарну молодицю; А *едная* розкошонька: Нічим не журюся, А друга розкошонька: Гарно приберуся; Наварила жінка бараболі, Я не бачив ні *ідної*; *Іден* вже ся оженив, а другий думає, А той третій наймолодший на мене чекає.

Серед інших фонетичних особливостей подільських говірок, що відбиті у текстах жартівливих пісень, виділяємо такі:

1) вживання *і* замість *я*: Де найбільша калабана – *Лігаю* я, як та паня;

2) вживання *о* замість *у*: Я за тебе медяки, А ти мене – в *бодяки*;

3) вживання *і* замість *е*: *Кілішечку* гарний, чога в тобі дюрка?; За що ж вона його біла – За *мід*, за *горівочку*;

4) вживання *и* замість *е*: За водою, старий діду, за водою, Бо *поколиш* біле личко бородою; Ой продала дівчина сало, Та й купила козаку *крисало*;

5) вживання *о* замість *а*: Одна пара чорная, Друга – червоная, А третя *соп'янова*. Сама я чорноброва;

6) вживання *у* замість *і*: То є мій миленький, раз, Що зі мною гуляє, два, Що все раз обкрутить, шум-ря-ра, То все *поцюлює*, ю-ха;

7) наявність протетичних [в], [г] є виразною фонетичною рисою подільського говору, особливо у порівнянні з літературною мовою, наприклад: Горівочко *воковита*, я за тебе сім раз бита. Сім раз бита і ще буду, но за тебе не забуду; Якби мені, коли б мені горівки не пити, Коли в мене хорошії діти – Один пішов я в поле *ворати*, Другий пішов воли поганяти; Ой служив я в пана Та й четверте літо. Заслужив я в пана *Гиндика* за літо;

8) ненормативне вживання *ф* на місці *кв, хв, х*, *п* подекуди трапляється у текстах пісень, наприклад: Посадила я *фасоло* та іду додому. Повертаю я до корчми – п'є милій з кумою. Трапляються у текстах пісень і слова із ненормативним вживанням *хв* на місці *ф*: Як засіли наші коло чари – Петро, Павло, *Хведір*, Миколай, Як смикнули тої шпагатівки, то вони забули і про рай;

9) приголосні, в іменниках середнього роду II відміни, у позиції після голосних перед давнім закінченням *-ье* не подовжуються. Це явище відбивається не тільки в усному мовленні, але й у писемному. Свідченням цього є, зокрема, й жартівливі пісні: Ой, чи, чи-чи, чи не ти в стау *шматя* прала. Ой, чи, чи-чи, чи не ти буласть ся підопняла?

Найголовніші морфологічні особливості подільських говірок, що відбиті у текстах жартівливих пісень, такі:

1) приголосні *д, т, з, с, ст*, як відомо, вже в найдавніші часи переходили у відповідні шиплячі: *д → дж; т → ч; з → ж; с → ш; ст → ш*. Ці шиплячі рефлексії зберігаються в сучасній українській мові, зокрема в літературній і в багатьох говорах: *ходжу, прошу, ненавиджу* тощо. У текстах деяких пісень дієслівні форми 1-ої особи однини теперішнього часу дієслів II дієвідміни подано без чергування [д], [т], [з], [с] з відповідними шиплячими як у більшості південно-східних говорів, а також деяких південно-західних, наприклад: *Де велика калабана, Там я сидю, як та паня; Масто хату, шітки знати Не навчила мене мати. Зозулина ку-ку-ку;*

2) у текстах деяких пісень трапляються і форми орудного відмінка однини іменників жіночого роду із флексією *-ом*, що могла витворитися внаслідок впливу іменників чоловічого роду цього відмінка. Звичайно, ця флексія спочатку поширилася в іменниках на *-я* (-я) чоловічого роду (*староста, суддя* та ін.), а потім в іменниках жіночого роду [2, 60]: *Ой, горілко біла-біла, Я би тебе ложком їла; Ти видала мою маму з босими ногами, А я видів твого тата під церквом з торбами. Поряд із флексією -ом досить поширеною у текстах пісень є флексія -ов, замість -ою: А як прийде, браття, костомаха, а як прийде, браття, із косов, Я їй кажу: "Будь здорова, сваха, – випий, кумцю любя, і зо мнов!"; Взяв дід бабу за рученьку та й повів до ганку. Та й ся бабов любувався до самого ранку; А як їла – квапилася Та й галушков вдавилася.*

3) форма родового відмінка множини іменників жіночого роду I відміни на *-ів*, наприклад: *Мілка капуста, мілка, Сікла дівка Ганя, Сікла-шатувала, Гостів сподівалась; Ой на городі липух, липух, А нашим хлопцям живіт напух. Ой нехай пухне, нехай знають, Нехай нам гильців не ламають; Ой пішла я жито жати, стала жати скраю, Вся бригада закричала – мало котів маю;*

4) форма 3-ої особи однини теперішнього часу на *-ть* були живими формами мови східних слов'ян найдавнішого періоду. Вони фіксуються всіма найдавнішими давньоукраїнськими пам'ятками як перекладними, так і оригінальними. Це закінчення збереглося в більшості говорів української мови, а також у літературній українській мові, однак лише у II дієвідміні. У багатьох південно-західних говірках, у тому числі й подільських, і дотепер широкоживані форми 3-ої особи однини теперішнього часу дієслів II дієвідміни на *-є* замість *-ить*, про що свідчать тексти пісень, наприклад: *Свиня ходе та й торкає: – Вставай, паню, бо зорає; Самогоне, самогоне, хто ж тепер тебе не гоне? Хто ж тепер не гоне в каструлях, в казанах?; Як приходжу до куми, стала під віконце, Дає кума вечеряти, стеле білу постіль;*

5) наявність флексії *-и* замість *-і* у формі родового відмінка однини іменників III відміни, наприклад: *Ой ішов я вулицюю теменької ночі. Сіла біда на ворота, витріщила очи;*

6) здавна вже, десь з XIV ст., у східнослов'янських пам'ятках з різних територій починають фіксуватися також форми з твердим закінченням, що на письмі передавалося через *-ть* чи *-т*. Щоправда, форми на *-ть* траплялися зрідка вже в найдавніших пам'ятках XI–XII ст. У багатьох південно-західних говірках, у тому числі і в

подільських, і дотепер широко вживані форми 3-ї особи однини теперішнього часу з твердим *-т*. У цих же говірках, як і в ряді південно-східних та в окремих північних, у 3-ій особі множини також поширені форми з твердим *-т*, тобто форми на *-ут(-ют), -ат(-ят)* [1, II, к.240]. Спостерігається такі форми і в текстах пісень: *Вони ся женют, де дают подарки. Гаю-гаю зелений; Як відбула я цей бал, то пішла на другий, Ростут мої бараболі, ростут так, як були;*

7) подільські говірки, як і інші південно-західні, мають форму числівника *штури*, що виникла з давньої форми *четыри* внаслідок дисиміляції початкового *ч* після редуції ненаголошеного *е* (*четыри > чтыри > штури*): *Ми вашої не хочемо – ваша лінива, Штури ночі горшки мочить, а п'ять день мила; Ой ішов я з вечорниць через перелазі, Як попарить мужик ціпом шось зо штури разі;*

8) подільське діалектне мовлення, як і інші південно-західні говірки, поряд з формою знахідного відмінка *мене* особового займенника *я*, що збігається з родовим, відбиває давню форму *мня/мя* (< *м.я*): *Не бий мене, моя мамо, березовим прутом, Уже ти мя не розлучиш із тим баламутом; Де ж ті подушечки, що мя мати дала, Винисла просушити та й ворона вкрала;*

9) нами зафіксовано у текстах пісень злиті форми минулого часу складеного типу, що являють собою поєднання основної складової частини колишнього перфекта (дієприкметника) з допоміжним дієсловом у скороченому, здеформованому вигляді: *Мала нічка, мала, Іще-м ся не виспала!; Пішла-м диню продавати Та й не знаю, що сказати;*

10) у давньоукраїнських пам'ятках уживання *ся* (займенника) у зворотних дієсловах не було зафіксоване: воно могло стояти як у постпозиції, так і в препозиції, як поруч з дієсловом, так і через кілька слів від нього. Написання *ся* перед дієсловом затримується дуже довго. Очевидно, це явище мало підтримку в живій мові. Адже ж і досі в південно-західних говірках, у тому числі і в подільських, частка (постфікс) *ся* в різних фонетичних варіантах часто стоїть у препозиції [1, II, к.248]. Таке явище відбивають і записи пісень: *В калабані добре спати, Не треба ся вкривати;*

11) у досліджуваних текстах трапляються форми умовного способу, в яких до частки *би* в 1-ій особі однини приєднується ще енклітичне закінчення, що є залишком допоміжного дієслова колишніх перфектних форм: *Як би-м була знала своє горе-лихо, Була би-м сиділа коло мами тихо. Була би-м сиділа, головку маїла, Щоб лиха доля печінку не їла; Якби мені не тиночки та й не перелазі, Ходив би-м до дівчини по чотири разі;*

12) при творенні описових форм наказового способу виявляється й частка *най* (< *нехай*): *Як засядем, браття, коло чари, як засядем, браття, при меду, То най ідуть турки та татари, а я навіть вухом не веду;*

13) досить поширеним є допустовий сполучник *хоть*, генетичне пов'язаний, очевидно, з 2-ою ос. одн. тепер, часу дієслова *хочеш* [2, 55]: *Ой піду я до сусіди бараболі просити: – Дай, сосідо, бараболі хоть на раз зварити;*

14) до обмежувально-видільних часток старого походження належить діалектна *іно* (*їно*) "лише, тільки": *Ти в полі не робила та й не огоріла, Не робила-сь ти нічого, іно воли пасла, Та сиділа-сь в хололочку, аби-сь була красна.*

Лексичні риси подільського говору значною мірою зумовлені не лише специфікою внутрішнього розвитку говору, а й міждіалектними контактами у цій мовній зоні. Тому серед лексичних особливостей подільського говору відзначено чимало рис, які єднають цей говір з іншими сусідніми українськими говорами. Часто вживаними виступають у текстах діалектні словоформи *бараболь*, *п'єц*, *пляцки*, *калабана*, *файно*, *когут*, *дюрка*, та ін.: Я до тебе, як до пані, А ти мене в *калабану*; Горілочка з кокілю, Як я тебе *файно* п'ю. Тра-ла-лай-ла-ла-ла; Ой, випиймо, кумшо, тут, Бо вже в небі не дадуть. *Нім* до неба дойдемо, Ще по чарці шарнемо; Ой прийшов я до другої, друга пече *пляцки*. Як дала мені лопатою аж я поліз рачки. Ой прийшов я до третьої, третя каже сісти. Наварили *бараболь*, кажуть мені їсти.

Народнорозмовний і фольклорний синтаксис виявляє "...всі ті відношення, які представлені в синтаксисі розвинутої літературної мови, але засоби цієї передачі часто економляться, уодноманітнюються" [6, 9].

У фольклорному синтаксисі, як відомо, є свої специфічні фігури, зокрема вживання сполучника *та* не як приєднувального, а як такого, що єднає два і більше сурядних присудки: Люди ходять та й гадають, Що за паня – не пізнають. Тра-ла-лай-ла-ла-ла. Виразною фольклорною ознакою є повтор: Взяли бабу *під боки, під боки, під боки*, Давай, бабо, *горілки, горілки* – бабо, Баба *довго думала, довго думала*, Піднялася та й *дала, та й дала* – горілки.

Отже, тексти жартівливих пісень з Поділля, незважаючи на нейтралізацію виразних діалектних особливостей унаслідок "переживання" народної пісні митцем, відбивають певною мірою місцеві вимовні риси. Як зазначає В.М.Русанівський, "з одного боку, народна пісня відмовляється від вузьколокальних варіантів форм, особливо тих, що виникли внаслідок накладання однієї моделі на іншу, а з другого, – в ній простежується культивування, підтримання в активному стані традиційних варіантних форм, що втрачені в побутовому мовленні" [6, 8].

1. Атлас української мови: У 3-х т. – Т.ІІ. Волинь, Надністрянщина, Закарпаття і суміжні землі. – К., 1988.
2. Булаховський Л.А. З історичних коментарів до української мови. Сполучники і сполучні групи (речення). Синтаксичні особливості при них // Наукові записки КДУ. – Т.5. – Вип.2. – 1949.
3. Грица С. Трансмісія фольклорної традиції: Етномузикологічні розвідки. – Київ–Тернопіль, 2002.
4. Гриценко П.Ю. Ареальне варіювання лексики. – К., 1990.
5. Єрмоленко С.Я. Фольклор і літературна мова. – К., 1987.
6. Русанівський В.М. І з Уманщини і з усієї України (народнорозмовне джерело мови Т.Шевченка) // Мовознавство. – 1999. – №2–3.
7. Ткачук П.Є. Фольклорно-етнографічні записи з Поділля в діалектному вияві // у друці.

The level of revealing dialectal features in family folk songs has been described in this article. It has been marked that national dialect character of song language is characterized by neutralizing language peculiarities, by the desire to preserve elements of the old literary practice.

Key words: dialect, variety, syncope, apocope, substitution.

УДК 81'373.45
ББК 81.2Ук-5

Лілія Париляк

РОЛЬ ТА МІСЦЕ ЗАПОЗИЧЕНИХ СЛІВ У СКЛАДІ ГУЦУЛЬСЬКОЇ ДІАЛЕКТНОЇ ЛЕКСИКИ

У статті визначається роль та місце запозичених слів у складі гуцульської діалектної лексики, встановлюється функціональний паралелізм лексичних запозичень у гуцульських говірках та говорах південно-західного наріччя. Пропонується класифікація гуцульських лексичних запозичень за їх походженням та взаємодією з відповідною групою лексем південно-західних говорів.

Ключові слова: гуцульський діалект, гуцульська діалектна лексика, гуцульські лексичні запозичення.

Гуцульська діалектна лексика є неоднорідною за походженням. Це пов'язано із суперечностями щодо генезису самих гуцулів як етнічної групи. Однак попри припущення про неслов'янське походження гуцулів (І. Вагилевич, румунський історик Н. Йорга) "переважна більшість дослідників поділяє думку, що територія сучасної Гуцульщини здавна була заселена слов'янами, що гуцульські говірки генетично і практично протягом віків є говірками української мови з іншомовними нашаруваннями" [2, 9].

Походження гуцульського говору, специфіку його структурно-системних ознак, взаємодії з сусідніми діалектами і мовами досліджували такі вчені, як Б. Кобилянський, Я. Янів, Ф. Жилко, Я. Закревська та ін. Завданням статті є визначити роль та місце запозичених слів у складі гуцульської діалектної лексики, встановити функціональний паралелізм лексичних запозичень у гуцульських говірках та говорах південно-західного наріччя.

До складу гуцульських діалектизмів належить значна кількість запозичених слів. З-поміж них зафіксовано лексеми румунського, угорського, німецького, польського, чеського, словацького, словенського, російського походження тощо. Наявність у гуцульській діалектній лексиці запозичень зумовлена територіальними та історичними чинниками. Іншомовні слова проникають у діалектну лексику з мови сусідніх територій або з мови народів, які в зв'язку з історичними обставинами проживали на теренах, де локалізується діалект. У випадку з гуцульським діалектом йдеться про Румунію й Угорщину, які межують із територією Гуцульщини, та про взаємодію польської й німецької мов з гуцульським діалектом у період входження західноукраїнських земель, а відповідно й території гуцульського краю, до складу Австро-Угорщини. Гуцульська діалектна лексика безумовно зазнала і російськомовного впливу в період існування Радянського Союзу. Це доводить, що формування складу гуцульської діалектної лексики – територіально й історично зумовлений мовний процес, адже "індивідуальне обличчя діалекту чи групи говірок творить передовсім не сукупність ексклюзивних рис, а поєднання, просторове накладання багатьох ознак, які часто виходять за межі досліджуваного діалекту" [1, 31].

Територіально Гуцульщина на півдні межує з Румунією. Запозичення з румунської мови переважують у східній частині Гуцульщини, з угорської – у західній [2, 8]. З-поміж усіх гуцульських лексичних запозичень найбільша кількість гуцульських діалектних лексем – це слова румунського походження.